

**ШЕТЊА КРОЗ ЈЕВРЕЈСКИ ШАБАЦ,
ВОДИЧ КРОЗ ОДАБРАНЕ ПРИЧЕ И АДРЕСЕ**

**Заточеници сећања:
јеврејске сенке над Шапцем**

Живана Војиновић

Шабачки Јевреји нису имали своју четврт, попут београдске Јалије и Фишеклије. Живели су углавном у неколико улица у центру града, а њихов вишевековни живот у Шапцу прогутао је мрак фашизма. Остале су само куће у којима су становали, архивска грађа, понека фотографија и вест у старој локалној штампи и, наравно, анегдоте. Једна од њих је о рабину који је имао муке са Аврамом Коен(овићем), зато што је за себе тврдио да је Србин Мојсијеве вере, свињетину мезетио и када му је жена Рахела „спремала најлепшу кљукану гуску, и пио црњак иако му је пред кућом био артески бунар“. Угашене адресе Јевреја и њихово присуство у одсуству данас уоквирује сећање, а координате и фрагменте дубоке и трајне шабачко-јеврејске везе чувају приче о породицама чија је судбина златним нитима уткана у историју Шапца.

manki
solar juvi

M

Др Аврам Јосиф ВИНАВЕР

Др Аврам Јосиф ВИНАВЕР први је на листи јеврејског присуства у одсуству, а био је „целокупног лекарства доктор, очни лекар и оператор“. Својеврсни је заточеник шабачке повеснице, и њено сигурно сидро. Шапчанин је постао крајем 1889. када је постављен за лекара Окружне болнице, а Шабац је толико заволео да је 1893. одбио премештај у Крагујевац, дао отказ на државну службу и посветио се приватној пракси. Бесплатно је лечио шабачку сиротињу и био међу онима који су издржавали Ђачку трпезу при Колу српских сестара.

Са супругом Розалијом - пијанисткињом Ружом, сином Станиславом и ћерком Мјећом, живео је као подстанар, прво у кући Рада Поповића у *Рабацијском шору*, а ординацију имао преко пута. У кућу обућара Николе Петровића, „за две пре Синагоге“ (*данас Владе Јовановића бр. 5*), преселио се 1894. Након три године, у кућици крај ње, инсталирао је Рендген апарат са јонском цеви, а у дворишту подигао малу електричну централу, па су се Шапчани пре Београђана „сликали на стаклу“.

Пионир српске радиологије и радиотерапије постао је 1897, само две године након открића *икс* зрака. Није се базирао на тврдње колега да не лечи него гледа где „сељаци ушивају дукате“, и на Првом конгресу српских лекара и природњака 1904. представио је свој рад „Пет година лечења Рендгеновим зрацима“. Прирођени Србин Мојсијеве вере, принципијелан и достојанствен остао је и када му је због „замене идентитета“ одузета лекарска пракса. Издражао је двомесечни медијски линч, у којем

су му оспорени и име и диплома, окончан саопштењем Министарства здравља „да је др Јосиф - Аврам Винавер поднео министру доказе о идентичности Јосифа са Аврамом“.

Од 1912. године у српском санитету је доказивао љубав према Србији, а посебно дирљиво као санитетски мајор и управник Ваљевске болнице у којој је остављен да брине о рањеницима и тифусарима. На немачком језику забранио је тада аустријском поручнику да под оружјем уђе у болницу, саопштио му да ће 372 болесника предати само старијем по чину, и затражио писмену потврду да је дужност извршио. Непријатељском пуковнику у брк је потом скресао сва зверства почињена у Шапцу, Прњавору и Мачви и због тога је 17. новембра 1914. саслушан, наравно, преко тумача јер није хтео да говори језик окупатора. Акт 15. корпуса аустро-угарске војске потписао је тек када је преведен на српски, а захтевао је и оверен препис „како би се могао правдати пред својом владом“! А шта је мајор Аврам доживео у епидемији пегавца у Ваљеву, док је „са трудом надчовечанским/ држао отворене очи/ - огромне плаве очи под златним цвикером“, најбоље сведоче стихови његовог сина Станислава.

Др Аврам Јосиф Винавер био је управник резервне болнице у Ђевђелији, када је 24. августа 1915: умро од пегавца и поличној жељи сахрањен са српским војницима у заједничкој гробници - кречани. А сто година касније, његов „златни цвикер“ сија у сећању Шапчана.

Исак-Жак Бити ЈАКОВ

Специфично место у шабачкој књижи живота заузима и Исак-Жак Бити ЈАКОВ, фабрикант „најфинијег кокос сапуна и мирисног мошуса“. Жак Сапунџија је претеча хемијске индустрије у свом родном Шапцу. Био је међу најбогатијим шабачким Јеврејима, први индустријалац и мајстор свога посла. Шапчанке су посебно волеле његов сапун од жучи којим су скидале флеке. Живео је и радио у *Карађорђевој улици бр. 32*. У излогу његове радње била је мала метеоролошка станица, из које су излазили бака или дека, у зависности какво ће време бити. Из Жакове фабрике ширио се мирис живе соде, па су Шапчани опомињали децу да не улазе у дућан, јер ће упасти у машине за млевење.

Жак је био добар човек, скроман и угледан, господин, који при сусрету са суграђанима увек скида шешир.

Возио је *форд*, један од првих у Шапцу. Борио се на Солунском фронту, а о његовом угледу сведочи податак да је био у градском Пореском одбору, општински поротник, члан Организационог одбора за подизање споменика у порти православне цркве, и председник Шабачког певачког друштва „Занатлије“. Учествовао је у улепшавању Шапца и решавању животних проблема Шапчана, а фашисти су га на Михољдан 1941. убили у Засавици. После Другог светског рата наследиле су га сестре од тетке његове жене Сарине, а од фабричких машина створено је предузеће „Слобода“.

Жаков отац Бити Јаков у Шабац је дошао из Београда и основао малу сапунџијску радионицу, а осим Жака имао је још четворо деце.

Грошина кућа

STELLA ARTOIS

STELLA ARTOIS

Здравко Натан БАРУХ

Шпански Јеврејин Здравко БАРУХ, син кожарског трговца Натана, Шапчанин је по рођењу. Припадао је једној од најстаријих шабачких јеврејских породица. Од 1894. био је лимар, угледан и богат. Поседовао је две куће, у *Поцерској бр. 5* и *Поцерској бр. 33*, фотографски атеље, кројачки салон и лимарску радњу. Био је одборник шабачке Општине, у руководству „Друштва за електричну снагу и парно купатило“, судија из грађанства у Трговачком суду, и бас у Шабачком певачком друштву. Име му је било у адресару краља Александра, а 1930. одликован је Орденом св. Саве V реда.

Здравко Барух није заувек остао у родном Шапцу. Са супругом Розом и троје деце, Рејном, Натаном и Аврамом, одселио се у Београд и постао рентијер.

Кућу крај шабачке православне цркве 1933. године продао је др Алфреду Бати КОЕНУ, такође рођеном Шапчанину, дерматологу и омиљеном лекару, који је

медицину завршио у Лавову, а у Великом рату као редов Дринске болничке чете више од пет месеци био у ропству у Мађарској. Ту је имао и ординацију, а у родну средину био толико интегрисан да без њега није могла ни спортска приредба да прође. Због левичарског опредељења, када је почео Други светски рат, склонио се у Врањску код председника шабачке Општине Мила Петровића. Неко га је, међутим, издао. Стрељан је у ноћи 20/21. августа 1941, а потом обешен на електрични стуб у центру Шапца, испред зграде СДК.

Двадесетак дана након смрти др Коена, Здравко Барух је из Улице кнегиње Љубице бр. 29 у Београду отеран на Бањицу па у логор „Старо сајмиште“! Рат је преживео само његов син Натан.

Кућу крај шабачке цркве, која обједињује судбине две познате јеврејске породице, после Другог светског рата наследио је Батин стриц, Рафаило Коен.

Менахем Моша АБИНУН

На листи успешних шабачких Јевреја важно место заузима и Менахем АБИНУН. Богати Моша прво је био способен лимар, а средином 1922. постао је изузетан предузимач и веома допринео напретку и обнови Шапца. Ратом разорени град почео је комунално да уређује, калдрмише улице, поправља и просеца друмове. Израдио је путеве: Крст-Крупань, Лозница-Ваљево, Шабац-Црниљево, Шабац-Дебрц и Шабац-Богосавац. Побеђивао је на готово свим лицитацијама и калдрму поставио у улицама: Милоша Поцерца, Масариковој, Краља Милана, Вука Караџића, Војводе Мишића, Краља Александра, Кнеза Иве од Семберије, Јанка Веселиновића, а у Поп Лукиној урадио је и тротоаре.

Моша Абинун се одликовао предузимљивошћу и хуманошћу. Није имао деце, а за српске и јеврејске празнике редовно је давао прилоге градској сиротињи и био добротвор Занатског дома. Његова жена је помагала Ђачку трпезу шабачког Кола српских сестара.

Поседовао је четири куће: једну у Улици војводе Бране и три у *Владе Јовановића бр. 35, 41 и 43*. У првој у

Рабацијском шору живела је породица Јосифа Абинуна, чиновника Техничког одељења општине шабачке, кога је богати стриц као дечака довео из родног Сарајева и у Шапцу школовао.

По начину живота и понашању Моша је био више Србин него Јеврејин. Јутра је поздрављао у кафани „Пролеће“, а његова Сара била је правоверна Јеврејка и користила је само гушчју маст. Обоје - и данас - живе кроз анегдоту о „мушкој кози“, коју су Моши потурили Провци, а превару открила Сара. Понеко у Шапцу још зна „песмицу“, коју су тада и шабачка деца певала: „Стала Сара козу мусту, па помузла јарца...“ Дуго се причало и о „потрованим“ гускама, које је Сара „опила“ прокислим вишњама просутим по дворишту, зајаукала над својом судбином и на шпанско-српском наредила кућној помоћници Нетики да их очупа, а голуждриво јато растрчало се и загакало - чим се „отрезнило“!

Моша Абинун изненада је умро крајем 1938. године, а његову имовину наследило је 14 рођака из Сарајева, Београда и Шапца. После Другог светског рата и страдања шабачких Јевреја, наследница је постала Сарина братаница из Земуна.

SECOND HAND SHOP

50%

Др Хајим РУСО

Др Хајим РУСО живео је у *Масариковој улици бр. 30* у Шапцу. Потиче из старе београдске јеврејске породице, а медицину је завршио у Бечу. Био је резервни санитарски капетан, солунац и српски војник од 1912. до 1918. године. После Великог рата постао је срески лекар у Владимирцима. Од 1932. радио је у Шапцу, као срески поцерски лекар. Одмах је изабран и за одборника шабачке Општине, а био је члан и Грађевинског одбора и разних комисија за унапређење живота Шапчана. На чело Јеврејске вероисповедне општине стао је 1940. године. Крајем 1934. одликован је Орденом југословенске круне IV степена.

Др Хајим Русо био је добар човек, благ и омиљен лекар. Волео је шабачки крај и упорно одбијао да пређе у Београд. Био је ожењен Жанином – Жаном, ћерком

Аврама Амара и Мазал Меворах, а у њиховој кући окупљао се огранак Амарових из Будимпеште. Имали су два сина, Давида и Аврама, паметне, вредне и скромне момке, одличне шабачке гимназијалце, у телу јаке попут боксера.

Други светски рат затекао је др Хајима као управника војне болнице у Мостару, али је некако избегао заробљеништво и помогао се Шапца. „Крвави марш“ 5.000 Шапчана од Шапца до Јарка, међутим, није преживео. Немци су га убили крај пруге у Кленку. Боловао је од грча у нози и није могао да се креће, па га је син на леђима носио, а убијен је чим је младић посустао. „Два метка из официрске кратке пушке“, била су одговор на молбу несрећног лекара да га изнемоглог и болесног ставе на кола. Прва је жртва „Крвавог марша“.

АВРАМОВИЋИ - КОЕНИ

Јеврејска породица КОЕН-АВРАМОВИЋ последња је и - најстарија у Шапцу. Њен родоначелник је трговац кожом (Н)Ахман Аврамовић, који је у Шапцу рођен на почетку 19. века. Сачувани документи откривају имена и браће Јакова и Јуде, који су средином истог столећа „упражњавали радњу дућанско-сарафску и спекулативну“. Јаков је био међу заступницима шабачке Јеврејске вероисповедне општине, један од оних који су 1867. од кнеза Михаила тражили дозволу да у Шапцу „купе кућу за своју богомољу или да је сами подигну“.

Аврам Јаков Коен први је у овој породици званично постао Аврамовић, а последњи Нахман (Коен) Аврамовић такође је био трговац кожом. Један је од потписника представке, којом је 1882. од Скупштине Србије тражено да се у Шапцу оснује виша женска школа. Таковским крстом V реда одликован је 1899. године. Када му је због презадужености пропала кожарска радња, коју је држао у Крсмановића кући, са породицом се одселио у Брчко. Из Босне се ипак вратио, постао шеф пијачне управе, Трошарине, и био прочелник шабачке синагоге. Аврамовића кућу у *Поцерској улици бр. 42* „са десет одељења“ купило је

Коло српских сестара, а Нахман је након повратка у Шабац живео у кући „са седам прозора“ на *Марвеном тргу бр. 30* (данас *Улица цара Душана 32*). Умро је 1936. године и почива на шабачком Јеврејском гробљу.

Са Нахамом Алкалај Нахман Аврамовић имао је шесторо деце. Холокауст је преживео само Хаим, резервни официр југословенске војске и војни ратни заробљеник. Он се после рата вратио кући и након опоравка у Бањи Ковиљачи кратко радио у Београду и Зајечару, а на лични захтев дошао је у Шабац јер је за њега тај град био „светска престоница“. Радио је као начелник општинског одељења за финансије, а Шапчани су га волели и звали Накин.

Хаимова кућа у *Улици цара Душана* уступила је место стамбеној згради крај ресторана „Круна“, а његови синови Зоран и Борко 1992. одселили су се у Израел. Отишли су након Зорановог рањавања код Иланце, у Натанији створили дом, и вратили презиме Коен. У протеклих тридесетак година породице Нахманових потомака знатно су се увећале, али сви радо и редовно долазе у Шабац. Борко је и кућу подигао, и пресрећан је када га на улици ослове са - Накиновац.

Овај водич штапан је као посебно издање прве манифестације
Европски дани јеврејске културе у Шапцу, одржане од 1. до 6. септембра 2019. године.

музеј
шабачких
јевреја

НАРОДНИ МУЗЕЈ ШАБАЦ

